

STUDIA THEOLOGICA SCEPUSIENSIA

X

Z DEJÍN SPIŠSKÉHO PREPOŠTSTVA

*Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia
prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštstve*

LUBOSLAV HROMJÁK (zost.)

Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka
Spišské Podhradie 2010

Luboslav Hromják (zost.)

Studia Theologica Scepusiensia X

Z dejín Spišského prepoštstva

*Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia
prvej známej písomnej zmienky o Spiškom prepoštstve*

Recenzenti

prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSc.

Imprimatur

J. E. Mons. Prof. ThDr. František Tondra

spišský diecézny biskup

13. 4. 2010, č. 6/2010

Jazyková úprava

Mgr. Iva Kovalíková

Grafická úprava

Mgr. Marián Jabrocký

© Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, Spišské Podhradie 2010

ISBN 978-80-89170-34-0

EAN 9788089170340

Spišskí prepošti do konca 13. storočia.....
Peter Labanc	
 Spišskí prepošti 1301 – 1511 (sonda do problematiky)	12
Peter Labanc	
 Spišskí prepošti od bitky pri Moháči po vznik Spišského biskupstva	12
Vladimír Olejník	
 Il 34-imo prevosto di Scepusio, il vescovo Giorgio Bárszony: un esponente della controriforma nel Regno d'Ungheria nella seconda metà del secolo XVII	159
Tamás Véghseő	
 34. prepošt Spiša, biskup Juraj Bárszony (Báršoň): predstaviteľ protireformácie v Uhorskom kráľovstve v druhej polovici XVII. storočia	169
Tamás Véghseő	
 Katedrálny kostol sv. Martina v Spišskej Kapitule	179
Magdaléna Janovská	
 Hudobno-liturgická tradícia v stredovekej Spišskej Kapitule	201
Rastislav Adamko	
 Pečate spišských prepošťov od polovice 15. storočia do roku 1776	251
Miroslav Glejtek	

PEČATE SPIŠSKÝCH PREPOŠTOV OD POLOVICE 15. STOROČIA DO ROKU 1776

Miroslav Glejtek

Pečať je fenoménom, ktorý sprevádza produkt akejkoľvek kancelárie, či producenta písomnej agendy prakticky počas celého stredoveku a novoveku, až po súčasnosť. Zo strany slovenských, ako i maďarských bádateľov bola venovaná pozornosť najmä pečateniu v stredoveku so zameraním najmä na štátne resp. panovnícku, šľachtickú a mestskú pečat'.¹ V cirkevnej sfragistikte sa výskum sústredoval najmä na pečatie v konventoch a kapitulách, v súvislosti s ich funkciou hodnoverných miest (*locus credibilis*), resp. na pečate najvyšších cirkevných predstaviteľov – arcibiskupov a biskupov.² Dôležitý príspevok k poznávaniu pečate a pečatenia v rámci Spišskej kapituly a jej prepoštov a kanonikov predstavuje štúdia V. Rábika, ktorý na základe zachovania materiálu popísal problematiku do konca 15. storočia.³ I jeho práca

1. Ide o pomerne rozsiahle množstvo prác, ktorých vymenúvanie by bolo pre potreby tohto príspievku bezúčelné, preto sa im nebudeme bližšie venovať. Za zmienku však stojí základné dielo sumarizujúce stredoveké pečatenie v Uhorsku: KUMOROVITZ, B. L.: *A magyar pecséthasznalat története a középkorban*. Budapest 1993.

2. Možno spomenúť tri edície stredovekého cirkevno-sfragistického materiálu vydané v Maďarsku. BODOR, IMRE (ed.): *Középkori magyarország főpapi pescétei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmásolat – gyűjteménye alapján*. Budapest 1984. HEGEDŰS, ANDRÁS: *Megpecsételt Történele : Középkori Pecsétek Esztergomból*. Esztergom 2000. TAKÁCS, IMRE: *A Magyarországi Káptalanok és Konventek Középkori Pescétei*. Budapest 1992. Z menších prác publikovaných na Slovensku možno spomenúť: MAYER, MARIÁN: *Hodnoverné miesta a ich pečate*. In: Vlastivedný časopis, roč. 17, 1978, č. 3, s. 116-121. NOVÁK, JOZEF: *Pečate konventov a kapitúl*. In: Dejiny a kultúra tehoľných komunít na Slovensku, ed. J. Šimončič, Trnava 1994, s. 77-84.

3. RÁBIK, VLADIMÍR: *Stredoveké cirkevné pečate spišskej proveniencie : Sonda do problematiky*. In: *Terra Scepsiensis : Stav bádania o dejinách Spiša*, ed. R. Gladkiewicz-M. Homza, Levoča-Wroclaw 2003, s. 325-337. Príspevok popisuje dôležité vývojové stupne v pečatiach spišských prepoštov, kanonikov, ako i inštitucionálne pečate kapituly.

sa stala podnetom pre ďalší výskum, ktorý má snahu posunúť naše poznanie o pečatení na Spišskej Kapitule v období novoveku. Vzhľadom na to, že na Slovensku bola venovaná novovekej cirkevnej pečati len minimálna pozornosť, predkladané výsledky výskumu vychádzajú takmer výlučne zo štúdia základných archívnych fondov k dejinám Spišskej Kapituly a prepoštstva.⁴ Na základe prieskumu týchto fondov možno zachovaný archívny materiál rozdeliť na štyri základné sfragisticke okruhy:

- inštitucionálne pečate Spišskej kapituly;
- pečate prepoštov;
- pečate kanonikov;
- pečate ostatného personálu (kapláni, provizori, notári a pod.).

Vzhľadom na zameranie príspevku bude venovaná pozornosť len pečatiam novovekých spišských prepoštov. Hoci z hľadiska historických kritérií by bolo korektniešie začať až pečaťami prepoštov od roku 1526, teda od roku ktorý je konvenčne chápany ako prechod od stredoveku k novoveku, zo sfragistickeho hľadiska možno začať už pečaťami prepošta Jána Stocka z 1. polovice 15. storočia. Práve pečate tohto spišského prepošta predstavujú takú zásadnú ikonografickú zmenu v pečatiach spišských prepoštov, že ich možno považovať za medzník, ktorým začína na Spiši nová (novoveká) etapa pečatenia. Na rozdiel od typických stredovekých, špicato-oválnych, ikonograficky bohatých pečatí jeho predchodcov,⁵ tento prepošt používal už čisto erbovú pečať oktagonálneho tvaru. Tá je po-

4. Ide o fondy (ďalej f.): Regnikolárny archív Spišskej kapituly (ďalej RaSk), Súkromný archív Spišskej kapituly (SASk) a Archív Spišského prepoštstva (SpP).

5. Najstaršie zachované pečate spišských prepoštov pochádzajú zo 14. storočia. Pečať prepošta Pavla (r. 1303) má špicato-oválny tvar a pečatné pole je delené. V hornej časti sa nachádza postava sv. Martina a v dolnej časti oltár s kalichom a krížom, pred ktorým stojí postava prepošta. Ďalší prepošt Ján používal pečať rovnakého tvaru (r. 1326). V hornej časti sa nachádza P. Mária s Ježiškom na rukách a v dolnej časti je umiestnený kľačiaci prepošt pri modlitbe. Iný typ predstavuje tvarovo zhodná pečať prepošta Benedikta (r. 1363). Pečatné pole je rozdelené do troch častí. V najvyššej sa nachádza P. Mária s Ježiškom. V strednej časti sa nachádza ikonografický výjav sv. Martina na koni, ktorý sa delí o plášť so žobrákom. V najnižšej časti je umiestnený rodový erb prepošta, tvorený stojacim jeleňom v ranogotickom štíte. Ide vôbec o prvý prienik heraldiky do erbov spišských prepoštov. Včlenenie erbu do pečate korešponduje s vývojom (arci)biskupských pečatí v 14. storočí. Podrobne k pečatiam prepoštov pozri: RÁBIK, V.: *Stredoveké cirkevné pečate spišskej proveniencie*, s. 330-332.

dobná menším pečatiam arcibiskupov a biskupov, ktorí ju v tomto období bežne používali.⁶ U prepošta má však už funkciu hlavnej pečate. Táto erbová pečať teda akoby predbehla vývoj pečate (arci)biskupskej, kde menšia pečať nemala plnú právnu silu a boli ľou pečatené len menšie závažné písomnosti.

Popis pečatí prepošťov

Ján Stock (1433 – 1464)

I. typ – Tento typ pečate publikujú L. Vrteľ a V. Rábik.⁷ Pečať má rovnakú koncepciu pečatného poľa ako I. typ. Je umiestnená vo voskovej miske z vosku prirodzenej farby. Na listine je privesená na zelených hodvábnych nitach. Ide však o odlišné typárium, keďže pečať má rozmer 35 x 35 mm. Farba pečatného vosku je zelená. I v tomto prípade je písmom gotická minuskula uvedená krížkom. Momentálne je tiež nečitateľná.

II. typ (obr. 1) – Pečať má oktogonálny tvar a rozmery 22 x 22 mm.⁸ Je odtlačená do čierneho pečatného vosku a umiestnená v miske z vosku prirodzenej farby. K listine je privesená na pergamenovom prúžku cez pliku. V pečatnom poli sa nachádza štít. Kruhopis umiestnený medzi dve jednoduché oktogonálne linky je písaný nečitateľnou gotickou minuskulou.

V oboch pečatiach sa nachádza zhodný erb. Ten tvorí neskorogotický (polobly) štít vyplnený skrízenými ratolestami s koreňmi.

6. Popri veľkých pontifikálnych (špicato-oválnych) typáriach používali vysokí cirkevní predstaviteľia aj menšie, okrúhle pečate. V Uhorsku ich spravidla vyplňa rodový erb príslušného preláta. Príkladom môžu byť menšie pečate ostríhomských arcibiskupov a kardinálov Demetera Vaskútiho (1378 – 1387) a Dioníza Sečianského (1440 – 1465). V strednej Európe je však častým námetom aj ikonografický výjav, hagiografický, či mariánsky prvak. Pečate publikujú: PÓR, ANTAL: *Pecséttani újabb apróságok. Hat pecsétrajzzal*. In: Turul, roč. 15, 1897, č. 1, s. 12-13. BODOR, I.: *Középkori magyarországi főpapi pecsétjei*, tab. XXVII, č. 19. HEGEDÚS, A.: *Megpecsételt Történele*, s. 122.

7. Pečať pochádza z r. 1449. VRTEL, LADISLAV: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin 2003, s. 127. RÁBIK, V.: *Stredoveké cirkevné pečate spišskej proveniencie*, s. 332.

8. Pečať z r. 1450 je uložená In: Archív Spišského biskupstva, f. RaSk, Scrinium (ďalej Scr.) 2, Fascikel (ďalej Fasc.) 2, Nr. 15.

Ján Horváth (Horvát) (1511 – 1544)

I. typ (obr. 2) – Odtlačok pečiate z r. 1537 publikuje L. Vrtel.⁹ Pečať má oktagonálny tvar. V strednej časti sa nachádza erb, ktorý je od kruhopisu oddelený linkou v podobe jemného perlovca. Kruhopis v majuskule pravdepodobne znie: „**IOANNES PREPOSITUS**“. Pečať je k listine pritlačená cez papierovú clonu.

II. typ (obr. 3) – Pečať má oktagonálny tvar s rozmermi 16 x 12 mm. V jednom prípade bola privezená, ako jedna z pečiatí, na privilegiálnej listine.¹⁰ Privezená bola na hodvábnych fialových nitiach cez pliku listiny a umiestnená v miske z vosku prirodzenej farby. Pečatidlo bolo otlačené do červeného pečatného vosku. Pečať vyplňa štit. Nad štítom sa nachádzajú majuskulné litery „I“ a „P“ (= *Ioannes Praepositus*). V druhom zistenom prípade bola rovnaká pečať pritlačená cez papierovú clonu priamo na listine.¹¹

V II. type pečate sa nachádza neskorogotický štit vyplnený doprava otočeným gryfom, držiacim listovú korunu. V I. type pečate sa stretávame s odlišnou konцепciou. Stredoveký neskorogotický štit bol vystriedaný moderným renesančným štítom. Okrem toho došlo k doplneniu erbu o ďalšie súčasti. Nad štítom sa nachádza malá mitra, ktorá je ešte prevýšená klerickým klobúkom.¹² Ak spomínaný predmet skutočne predstavuje hodnostný klobúk, išlo by v uhorskej heraldike o ojedinely prípad z tohto obdobia.

Až do 17. storočia boli jedinými prelátmi, ktorí ho v erboch používali, kardináli.¹³ Nedovolili si ho v erboch použiť ani arcibiskupi a už tobôž nie prepošti. Táto otázka je však v tejto chvíli otvorená.

9. VRTEL, L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*, s 156.

10. Pečať z r. 1543 je uložená v: Štátny archív Levoča (ďalej ŠALE, f. SpP, Capsa (ďalej Cap.) 16, Fasc. 1. Na listine je ako druhá v poradí privezená aj pečať Spišskej kapituly.

11. Pečať je uložená v: ŠaLe, f. SASk, Scr. 1, Kr. 1, Fasc. 2.

12. Ako klobúk označuje spomínany artefakt aj L. Vrtel.

13. Nepoznáme ani jedený prípad uhorského preláta, ktorý nebol kardinálom, ktorý by nad svoj štit položil klobúk. Prvým prípadom je pečať ostrihomského arcibiskupa Juraja Slepčianskeho (Pohronca) (1666 – 1685). Pečať z r. 1676 je uložená v: ŠALE, f. SASk, Scr. 1, kr. 2, fasc. 4. Publikuje ju aj: BEKE, MARGIT (ed.): *Esztergom érsekek 1001 – 2003*. Budapest 2003, s. 437.

Problematický je aj predmet, ktorý drží gryf pred sebou. Podľa Siebmachera a Nagya drží gryf pred sebou listovú korunu (obr. 4).¹⁴ Tomu zodpovedá aj popis erbu, ktorý publikoval P. Víttek.¹⁵ U I. typu pečate prepošta je pravdepodobne zo- brazená listová koruna. V II. type pečate, ktorý popisuje L. Vrtel', však podľa jeho názoru ide o ružu.¹⁶

Stanislav Várallyi (1545 – 1548)

I. typ (obr. 5) – Väčšia zachovaná pečať má oktogonálny tvar s rozmermi 29 x 22 mm. Celú ju vyplňa štit prevýšený mitrou. Vľavo od mitry sa nachádza majuskulné písmeno „S“, v mitre je písmeno „E“ a vpravo písmeno „Q“ (= *Stanislavus Episcopus Quinque ecclesiae*). Pritlačená ja pod textom listiny do červeného pečatného vosku, preloženého papierovou clonou.¹⁷ Okraj pečate vypĺňa trojité linky.

II. typ – Pečať má rovnako oktogonálny tvar, ale už menšie rozmery 20 x 18 mm. Pritlačená je tiež na listine do červeného vosku cez papierovú clonu. V hornej časti sú pravdepodobne umiestnené iniciálky mena majiteľa a jeho cirkevnej hodnosti, ale pre stav zachovania to nemožno potvrdiť.¹⁸

V erbe je použitý štvrttený renesančný štit, ktorý je prevýšený mitrou s fimbriami. V prvom a štvrtom poli sa nachádza doprava otočený lev. V druhom a tretom poli je umiestnená ľalia. Erb, ktorý publikuje Siebmacher, vychádza z náhrobku v katedrále v Spišskej Kapitule (obr. 6). Jednotlivé polia sú oproti pečati obrátené. V prvom a štvrtom poli sa nachádza doprava otočený lev. V druhom a tretom poli je umiestnená ľalia.¹⁹

14. Pozri: SIEBMACHER, JOHANNES – CSERGHEÖ, GÉZA: *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern des St. Stephans Krone*. Nürnberg 1885 – 1892 (CD – ROM), heslo: Horváth, VI. v. Lomnicza-Kiszevich. NAGY, I.: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblakkal I – IX*. Kötet 5. Pest 1857–1868, s. 153.

15. VÍTEK, PETER – MAŤUGOVÁ, SOŇA: *Lexikón erbov sláchty na Slovensku III. : Oravská stolica*. Bratislava 2007, s. 52.

16. VRTEL', L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*, s 156.

17. Pečať je uložená v: ŠALE, f. SpP, Cap. 20, Fasc. 2.

18. Pečať z r. 1546 je uložená v: ŠALE, f. SpP, Cap. 17, Fasc. 6.

19. SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Váraljai.

Peter Paulinus (1560 – 1561)

I. typ (obr. 7) – Pečať má oválny tvar s rozmermi 18 x 15 mm.²⁰ Vypĺňa ju renesančný štít, nad ktorým sa nachádzajú iniciálky mena majiteľa pečate: „P“ a „P“ (= Petrus Paulinus). Pečať bola pritlačená do červeného pečatného vosku cez papierovú clonu.

II. typ (obr. 8) – Pečať má totožnú koncepciu ako I. typ. Rozmery pečate sú 17 x 12 mm.²¹ Nad štítom sa nachádzajú litery: „P“ a „P“ (= Petrus Paulinus). Pečať bola pritlačená do červeného pečatného vosku cez papierovú clonu.

Erb v pečatiach tohto prepošta sa koncepcne vracia k najjednoduchšej podobe cirkevného erbu. Tvorí ho len renesančný štít bez ďalších náležitostí. V erbe sa nachádza erbová figúra, ktorej identifikácia spôsobuje určité problémy. Ako pravdepodobné sa však javí, že ide o leva. Je to zreteľné najmä v II. type pečate. V I. type pečate je viditeľný štvorcový predmet s literami, ktorý má lev pred sebou. Mohlo by ísť o knihu, ale na základe zachovania pečate to nemožno presne určiť.

Juraj Bornemisza (Bornemisa) (1561 – 1584)

I. typ (obr. 9) – Známy je jeden typ pečate tohto spišského prepošta. Má oktagonálny tvar s rozmermi 17 x 13 mm. Vo všetkých známych prípadoch bola pečať pritlačená na dokument do červeného vosku cez papierovú clonu. Pečatné pole je vyplnené erbom. Po jeho stranách sa na miestach výkroja nachádzajú majuskulné litery „G“ a „B“ (= Georgius Bornemisza).²²

Erb je tvorený renesančným štítom, ktorý je prevýšený mitrou. V štíte je ľažko identifikovateľné zviera otočené doprava. V literatúre je známych viacero variantov erbov rôznych samostatných rodov (resp. ich vetiev) s menom Bornemisza. Z pečatí, ktoré máme k dispozícii, však zviera nemožno presne identifikovať.

20. Pečať z r. 1560 je uložená v: ŠALE, f. SpP, Cap. 20, Fasc. 2.

21. Pečať z r. 1560 je uložená v: ŠALE, f. SpP, Cap. 20, Fasc. 1.

22. Poznáme pečať z r. 1566, uloženú v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4. Ďalej sú známe odtlačky pochádzajúce z rokov 1565 a 1568.

Mohlo by íť tak o vlka, ako jeleňa, alebo iné zviera, držiace pred sebou neznámy predmet.²³ Uspokojivo sa túto otázku doposiaľ nepodarilo vyriešiť.

Martin Pethe (1587 – 1605)

I. typ (obr. 10) – Tento prepošt používal oválne pečatidlo s veľkosťou 19 x 16 mm.²⁴ Zachovaný je odtlačok z červeného pečatného vosku, preložený na listine papierovou clonou. Pečatné pole, obkolesené ozdobnou linkou, je vyplnené erbom majiteľa. Po stranách mitry v hornej časti vidieť litery „M“ a „P“ (= *Martinus Pethe*).

II. typ (obr. 11) – V pozícii kaločského arcibiskupa a spišského prepošta začal Martin Pethe používať nové, už okrúhle typárium s ø 44 mm.²⁵ To je rovnako vyplnené erbom. Jeho kruhopis už je ale rozsiahlejší a znie: „MART PETHE • AREPS • COL ADX [//] • S • C • R • M • CON • ET • HVNG • LOCVM-TEN“ (= *Martinus Pethe Archiepiscopus Colocensis Archidux Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius et Hungariae Locumtenantis*).

V I. type pečate sa nachádza erb tvorený renesančným štítom prevýšeným mitrou. Podľa nekvalitného odtlačku, ktorý máme k dispozícii, je pravdepodobné, že vľavo vedľa mitry sa nachádza (odvrátená) hlavica berly. Ide teda zrejme o prvý prienik tejto pontifikálne do erbov spišských prepošťov. V druhom typáriu už je použitá dobová kartuša tvorená akoby neskorogotickým štítom s ozdobami po stranach. Za ňou sa nachádza okrem berly aj procesiový kríž, ktorý prepoštovi prináležal z titulu arcibiskupa.

V oboch variantoch erbu je základom štvrttený štít. V 1. a 4. poli sa nachádza pravošikmé brvno, v ktorom sa nachádza ku slnku smerujúca holubica s vetvičkou v zobáku. Vpravo dole a vľavo hore je umiestnená ruža. 2. a 3 pole vyplňa trojvr-

23. Porovnaj známe erby: SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Adámfolde, früher v. Keszthely; Bornemissa VI., v. Szendrő; Bornemissa, VIII. v. Kis- Unyom; Bornemissa IX., v. Ilosva; Bornemissa X.

24. Pečať z r. 1589 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

25. Pečať z r. 1602 je uložená v Biskupskom archíve v Nitre, f. Nitrianska kapitula, fasc. 10.

šie, na ktorého strednom vršku je položená listová koruna, z ktorej vyrastá doprava otočený korunovaný lev (obr. 12).²⁶

Ladislav Hossutothy (Hosutóty) (1606 – 1648)

I. typ (obr. 13) – Najväčšia pečať bola objavená na potvrdenke ku katedriku z roku 1637.²⁷ Má oválny tvar a rozmery 33 x 28 mm. Odtlačená bola do červeného pečatného vosku a prekrytá papierovou clonou. Nachádza sa v nej oválna erbová kartuša prevyšená mitrou. Kruhopis v majuskulnom písme znie: „LADISLAVS • HOSZUTOTHY • EPISCOPVS • WARADIEN“. Z vnútornej aj vonkajšej strany kruhopisu sa nachádza jednoduchá linka.

II. typ (obr. 14) – Menšia oválna pečať má rozmer 27 x 22 mm.²⁸ Pritlačená bola tiež cez papierovú clonu do červeného pečatného vosku. Pečať nesie ľahko čitateľný kruhopis v majuskule: „L[/////////]S • HOSSVTOTI • [//]R[///]AN • PRAT • SC[///////////]“ (= *Ladislaus Hoszutothy // Praepositus Scepusiensis*). Z vnútornej strany kruhopisu sa nachádza jednoduchá a z vonkajšej strany ozdobná linka. Pečatné pole vyplňa erb.

III. typ – Tento typ pečiate je veľmi podobný predchádzajúcemu.³⁰ Tiež má rozmer 27 x 22 mm a oválny tvar. Určité rozdiely sú však v celkovom znázornení erbu. Pri detailnom pohľade je vidieť, že mitra má zadnú časť štylizovanú doprava a nie doľava ako predchádzajúci typ. Prikrývadlá po stranach štítu vykazujú viacero odlišností a rovnako aj prvky v štíte sú znázornené s určitými rozdielmi. Čitateľná časť majuskulného kruhopisu znie: „[/////////]TVTOTI • PRAPO-SITVS • SCEP[/////////]“ (= *Ladislaus Hoszutothy Praepositus Scepusiensis*)

26. Rodový erb publikuje: SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Pethe v. Hetes. NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku I: Kubínyho zbierka pečiatí*. Bratislava 1980, s. 202.

27. Pečať je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

28. Odtlačok pečatidla poznáme z rokov 1629 a 1633. Uložené sú v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

29. Je možné, že v nečitateľnom kruhopise sa nachádza skrátený titul *episcopus transil-vaniensis*, ktorý mu ako transilvánskemu biskupovi prináležal. Tento titul bol aj súčasťou podpisu prepošta v tomto období.

30. Pečať z r. 1628 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

IV. typ – Pečať má oválny tvar a rozmery 15 x 12. mm. Pečatné pole vypĺňa len erb obkolesený jednoduchou linkou.³¹

V. typ – Najmenšia pečať má oktogonalny tvar s rozmermi 12 x 10 mm.³² Priľačená je do červeného pečatného vosku. Vyplňa ju erb, ktorý v hornej časti po stranách mitry sprevádzajú majuskulné litery „L“ a „H“ (= *Ladislaus Hoszutothy*). Okraj pečate je ohraničený dvojitosou linkou.

V pečatiach Ladislava Hosutótyho sa môžeme stretnúť s dvoma spôsobmi stvárnenia erbu. Jednoduchšiu podobu erbu používal v I. type pečate. V ňom je zobrazená oválna kartuša s erbom prevýšená mitrou a fimbriami. Po stranách vidieť dve orlie hlavy vyrastajúce z kartuše. V kartuši sa nachádza pravošikmý brvno, v ktorom je umiestnený doprava smerujúci korunovaný lev, držiaci v pravici ružu. Vpravo dole a vľavo hore sa nachádza ľalia a horný a dolný priestor vyplňa trojica ruží na stopkách, vyrastajúcich pravdepodobne z trojvršia. V publikovanej podobe erbu sa však trojvršie nevyskytuje (obr. 15).³³

V ostatných typoch pečate sme už svedkami rozdielnej koncepcie erbu. Na renesančnom štíte je umiestnená otvorená turnajová prilba, z ktorej po stranách splývajú prikrývadlá. Na nej je umiestnená korunka. Nad všetkým sa nachádza mitra, sprevádzaná vľavo spoza štítu vyrastajúcou privrátenou berlou. Ide o jeden z typických príkladov profanizácie erbov cirkevných hodnostárov.³⁴ Súčasťou erbu už teda nie je len štít a pontifikálne, ale i súčasti šľachtického erbu – prilba, prikrývadlá a korunka.

Matej Tarnóczi (Tarnóci) (1648 – 1655)

I. typ (obr. 16) – Doposiaľ sa podarilo objaviť len jednu pečať tohto spišského prepošta a čanádskeho biskupa. Tá má oválny tvar a veľkosť 24 x 20 mm.³⁵ Od-

31. Pečať z r. 1614 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

32. Pečať z r. 1633 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

33. Erb publikuje: SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Hosszutóthy v. Hosszutóth. NOVÁK, JOZEF: *Rodové erby na Slovensku I*, s. 120-121.

34. Takáto profanizácia erbov cirkevných hodnostárov sa týkala aj arcibiskupov, biskupov a nižších hodnostárov. Typická je najmä pre 2. polovicu 16. storočia a 17. storočie.

35. Pečať z r. 1649 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

tlačená bola do čierneho pečatného vosku a preložená papierovou clonou. Pečatné pole vyplňa erb. Kruhopis je tvorený majuskulným textom: „MATTHIAS : TARNOCZI : EPISCOPUS : CHANADIENSIS“. Text je ohraničený z vnútornej aj vonkajšej strany jednoduchou linkou.

Erb predstavuje pomerne jednoduchá kartuša. Tvorí ju akoby neskorogotický štít, po ktorého vonkajších okrajoch sú umiestnené jednoduché ozdoby. V kartuši sa nachádza na kolese stojaci okrídlený jelen (?) držiaci v pysku konárik. Na štíte je položená mitra s fimbriami po stranách, z ktorej vľavo vyrastá odvrátená hlavica berly. O tomto erbe nie je v literatúre zmienka.

Ján Pálfalvai (1655 – 1663)

I. typ (obr. 17) – Väčšia oválna pečať má rozmery 22 x 18 mm.³⁶ Nachádza sa na dokumente pritlačená do červeného pečatného vosku cez papierovú clonu. Stred pečatného poľa vyplňa erb. Na okraji sa nachádza legenda písaná majuskulným písmom v znení: „IOANNES • PALFALVAI • PR • MA • A •“. Skratky by mohli znamenať (= *Ioannes Pálfalvai Praepositus //*³⁷). Po oboch stranách legendy sa nachádza jednoduchá linka.

II. typ pečate – menšia oválna pečať má rozmery 12 x 10 mm.³⁸ Na listine bola tiež pritlačená do červeného vosku cez papierovú clonu. Celé pečatné pole vyplňa erb. Ten je po stranach mitry v hornej časti sprevádzaný majuskulnými literami „I“ a „P“ (= *Ioannes Pálfalvai*). Okraj pečate je tvorený jednoduchou linkou.

Tento prelát používal jediný cirkevno-profánný typ erbu. Základom je neskorogotický štít, v ktorom z dolného okraja vyrastá koleso, na ktorom stojí doprava otočená holubica držiaca meč a ratolest. Na štíte je položená otvorená turnajová prilba, z ktorej po stranach splyvajú prikrývadlá. Na prilbe je položená listová korunka a na nej v pozícii klenotu biskupská mitra (obr. 18).³⁹

36. Pečať z r. 1656 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

37. Dopolnil sa nepodarilo identifikovať litery MA • A.

38. Pečať z r. 1657 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

39. Rodový erb publikuje: SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Pálfalvay.

Juraj Bárszony (Bárszony) (1663 – 1675)

I. typ (obr. 19) – Väčšia oválna pečať má rozmery 31 x 26 mm.⁴⁰ Nachádza sa na dokumente pritlačená do červeného pečatného vosku cez papierovú clonu. Stred pečatného poľa vypĺňa erb. Na okraji sa nachádza legenda písaná majuskulným písmom v znení: „(ružička) G : B : D : L : B : D : V : P : S : S : C : RQ : M : C (ružička)“ (= *Georgius Bárszony de Lovas Berény //⁴¹ Praepositus Scepusiensis Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius*). Po oboch stranách legendy sa nachádza jednoduchá linka.

II. typ – Tento typ pečate publikuje J. Novák. Ide rovnako o erbovú pečať, ktorá sa od predchádzajúcej čiastočne lísi podobou erbu a najmä legendou.⁴² Tá znie: „G. B. D. L. B. E. V. P. S.“ (= *Georgius Bárszony de Lovas Berény Episcopus Varadiensis Praepositus Scepusiensis*).

III. typ (obr. 20) – Menšia pečať oktogonálneho tvaru má rozmery 11 x 10 mm.⁴³ Na listine bola pritlačená do červeného pečatného vosku. Celé pečatné pole vypĺňa erb. Ten je v hornej polovici sprevádzaný majuskulnými literami vľavo „G B“ a vpravo „D L B“ (= *Georgius Bárszony / de Lovas Berény*). Okraj pečate je tvorený jednoduchou linkou.

Vo všetkých typoch pečate prepošta Bárszona sa stretávame s rovnakou konceptiou erbu. Ten je tvorený kartušou, na ktorej sa nachádza mitra, spoza ktorej vľavo vyrastá odvrátená berla. V jednotlivých typoch pečate sa stretávame s rôznym umeleckým stvárnením kartuše. V nej je na pažiti stojaci šíp ukončený hore trojma kvetmi. Tie sú zreteľne najmä na najmenšej pečati (III. typ). Na šípe v strede sa nachádza veniec, ktorý držia v zobákoch po stranach stojace bociany. V strede venca sa ovija had. Tak to vidieť v I. type pečate. V III. type je had umiestnený pod vencom. Podoba erbu je problematická. Napríklad J. Novák opomína zelenú pažiť, ktorú uvádzajú Siebmacher, keďže v odtlačku, ktorý mal k dispozícii, je ľažko

40. Pečať z r. 1666 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

41. U písmen D – V sa nepodarilo identifikovať aké slová skracujú.

42. NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku*, s. 54–55, tab. XXXI. FEDERMAYER, FREDERIK: *Identifikácia a rozvádzanie skratiek v kruhopisoch a nápisoch pečiat fyzických osôb: Uhorský novovek 1526 – 1848 (II. Časť)*. In: Slovenská archivistika, roč. 41, 2006, č. 2, s. 88.

43. Pečať z r. 1668 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 207, fasc. 4.

rozoznateľná.⁴⁴ V pečatiach, ktoré sme analyzovali, však možno pažiť jednoznačne identifikovať. Naproti tomu Siebmacher zasa v štíte zobrazuje namiesto šípu len stĺp s hadom bez venca (obr. 21).⁴⁵ V literatúre je známy aj podstatne starší variant erbu zo 16. storočia. V ňom držia dva bociany v zobákoch veniec. Ľavý bocian má však krk prestrelený šípom a medzi nimi vyrastá ruža na stopke.⁴⁶ Zdá sa, že v 17. storočí došlo k posunu v tvárvnení erbu do podoby, akú poznáme z pečiatí prepošta Báršoňa.

Na základe prameňov, ktoré sú k dispozícii, je však momentálne nutné považovať za najúplnejšie tie varianty erbu, ktoré vychádzajú z dobre zachovaných pečatí, ktoré boli objavené v archívnych fondoch Spišskej Kapituly a prepoštstva. Nemožno však vylúčiť ani existenciu ďalších pečatí, v ktorých by bol zobrazený iný variant erbu.

Joachim Luszensky (Lužinský) (1676 – 1681)

I. typ (obr. 22) – Doposiaľ poznáme len torzo jedinej pečate tohto spišského prepošta.⁴⁷ Tá však pochádza z roku 1666, teda z obdobia, kedy zastával post ostrihomského kanonika a titul prepošta sv. Štefana. Pečať mala pôvodne oválny tvar a bola vyplnená erbom. Torzo má šírku cca 20 mm. Pečať bola pritlačená do červeneho pečatného vosku. Na pravej strane má zachovanú časť legendy: „A N C S“ (= *Archidiaconus Nitriensis, Canonicus Strigoniensis*).

Pečať tohto hodnostára v pozícii ostrihomského kanonika využil vo svojich analýzach F. Federmayer, ktorý publikuje legendu v znení: „I. L. A. D. Z. A. N. C. S.“ (= *Ioachimus Luzensky Abbas de Zebegény, Archidiaconus Nitriensis, Canonicus Strigoniensis*).⁴⁸ Je dosť pravdepodobné, že ide o ten istý typ pečate.

44. Novák, J.: *Rodové erby na Slovensku*, tab. XXXI, č. 9.

45. Rodový erb publikuje Siebmacher, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Bársony v. Lovas-Berény.

46. FEDERMAYER, FREDERIK – PONGRÁCZ, DENIS: *Trenčianska stolica. Šľachta Trenčianskej stolice podľa súpisov z rokov 1596 a 1646/47*. Bratislava 2000, s. 15.

47. Pečať je uložená v: ŠALE, f. SASk, Scr. I, kr. 1, fasc. 3.

48. FEDERMAYER, F.: *Identifikácia a rozvádzanie skratiek v kruhopisoch a nápisoch pečiatí fyzických osôb*, s. 89.

Prepošt používal erb tvorený kartušou, na ktorej sa nachádza mitra a spoza štítu vyrastajúca berla. V kartuši sa nachádza gryf z rodového erbu. Oproti erbu známemu z literatúry došlo v tomto prípade k otočeniu figúry zľava doprava (obr. 23).⁴⁹

Ján Sigrai (Zsigray) (1696 – 1718)

I. typ (obr. 24) – Poznáme jeden zachovaný typ pečate tohto prepošta. Pečať má oválny tvar a rozmery 23 x 21 mm.⁵⁰ Otladená bola do červeného pečatného vosku. Nachádza sa v nej len erb majiteľa. Ten je sprevádzaný v hornej časti po stranách iniciálami mena majiteľa: „I“ a „S“ (= *Ioannes Sigrai*). Okraj pečate vypĺňa jednoduchá linka.

Erb je tvorený neskorogotickým štítom, na ktorom sa nachádza mitra. Spozaj vľavo vyrastá berla s hlavicou smerujúcou od štítu. Štít z dolnej časti obkolesujú zo strán palmové ratolesti. Samotný erbový štít je delený. V hlave štítu sa nachádza pári orlích krídel, medzi ktorými je umiestnený dvojitý kríž. Dolná polovica štítu je štvrtená. V 1. a 4. poli sa nachádza doprava otočený orol ,resp. holubica (?). V 2. a 3. poli je doprava smerujúci jednorožec v skoku. Takáto podoba erbu je mimoriadne zaujímavá z niekoľkých dôvodov. Z literatúry je známych viacero variantov rodového erbu, v rôznom stupni šľachtictva (obr. 25).⁵¹ Ani v jednom prípade sa však nevyskytuje podoba erbu tak, ako ju používal tento prepošt. Ak zoberieme základný rodový erb pred povýšením do grófskeho stavu, vidíme, že pári orlích krídel, ktorý sa u prepošta nachádza v hlave štítu, pochádza z klenoutu rodového erbu. Dvojitý kríž sa však v žiadnej časti šľachtického erbu nenachádza. Jednorožec, ktorý našiel v prepoštovom erbe miesto v 2. a 3. poli, sa v rodovom erbe nachádza v 1. a 2. poli štítu. Naproti rodovému erbu, kde je v dvoch poliach

49. Rodový erb publikuje: SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Luzsénszky v. Luzsna u. Reglicze. Novák, Jozef – VÍTEK, PETER: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku II. Liptovská stolica. Zemianske rody podľa Matiašovského zbierky erbov*. Bratislava 2004, s. 70-71.

50. Pečať z r. 1701 je uložená v: ŠALE, f. SpP, Cap. 20, Fasc. 1.

51. Rôzne varianty rodového erbu publikuje: SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Sigray v. Felsö- u. Alsó-Surány. PONGRÁCZ, DENIS a kol.: *Šľachta Bratislavskej stolice*. Bratislava 2004, s. 446-447.

umiestnený lev, sa v erbe prepošta vyskytuje pravdepodobne orol. Časť klenotu rodového erbu sa teda dostala priamo do erbového štítu. Týmto erbom sa zaoberal už Z. Alexy, ktorý poukázal na takúto podobu erbu na Sigráiovom náhrobku v katedrále v Spišskej Kapitule.⁵² Zistená pečať dokazuje, že takúto podobu erbu si vybral sám prepošt a používal ju v pečati. Po jeho smrti našla uplatnenie aj na náhrobnej doske.

Imrich Pongrácz (Pongrác) (1718 – 1724)

I. typ (obr. 26) – Ide o väčšiu pečať oválneho tvaru s rozmermi 30 x 25 mm. Pritlačená bola do červeného pečatného vosku.⁵³ V pečatnom poli s nachádza erb, ktorý je obkolesený majuskulným kruhopisom: „E I P L B. D : SZ. M. ET O. E. E. P. P. S. M. D. SCEPVVS. SCR. MC“ (=Emericus /⁵⁴ Pongrácz Liber Baron de Szent Miklos et Ovar Electus Episcopus Pharensis Praepositus Sancti Martini de Scepus Sacrae Ceasareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius). Z vonkajšej strany kruhopisu sa nachádza jednoduchá linka a linka tvorená perlou.

II. typ (obr. 27) – Menšia pečať oválneho tvaru má rozmery 19 x 17 mm a bola pritlačená do červeného pečatného vosku.⁵⁵ Vyplňa ju erb, ktorý je sprevádzaný v ľavej hornej polovici majuskulným textom: E P D / S M E O (= Emericus Pongrácz de / Szent Miklos et Ovar). Vonkajší okraj pečate obkolesuje jednoduchá linka.

Imrich Pongrác používal v dvoch typáriach dve odlišné koncepcie erbu. V I. type pečate sa nachádza profanizovaná podoba cirkevného erbu. Tvorí ho oválny štít, na ktorom je položená otvorená turnajová prilba, z ktorej po stranách splývajú prikrývadlá. Na prilbe je položená otvorená listová korunka a na nej v pozícii klenotu vysoká mitra. Spoza štítu vpravo vyrastá berla s odvrátenou hlavicou. V II. type pečate sa nachádza jednoduchší variant erbu. Tvorí ho kartuša, na ktorej je položená mitra a spoza kartuše vpravo vyrastá berla s odvrátenou hlavicou.

52. ALEXY, ZDENKO: *Erby cirkevného hodnostára Jána Nepomuka Gustíniho (1712 – 1774)*. In: Genealogicko – heraldický hlas, roč. 18, 2008, č. 1, s. 31-35.

53. Pečať z r. 1719 je uložená v: ŠALE, f. SASk, Scr. X, kr. 21, fasc. 4.

54. Hoci sa zdá že v kruhopise sa nachádza litera I, nepodarilo sa presne identifikovať o akú skratku ide.

55. Pečať z r. 1723 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 22, kr. 189, fasc. 1.

V oboch prípadoch sa v štíte nachádza šľachtický rodový erb (obr. 28).⁵⁶ Tvorí ho klinom rozčesnutý dvojorol. V kline sa nachádza listová koruna a na nej obrnené rameno s trúbkou prevýšené hviezdou.

Ján Peltz (1725 – 1740)

I. typ (obr. 29) – Dopolňme poznáme jedinú pečať tohto spišského prepošta. Tá má oktogonálny tvar a rozmery 14 x 13 mm.⁵⁷ Ovlačená bola do červeného pečatného vosku. V pečatnom poli sa nachádza erb sprevádzaný v hornej časti po stranach iniciálami mena majiteľa: „I“ a „P“ (= *Ioannes Peltz*). V pečati sa nachádza profanizovaný šľachticko-cirkevný erb prepošta. Tvorí ho neskorogotický štít, na ktorom spočíva otvorená turnajová prilba, z ktorej po stranách splývajú prikrývalné. Na prilbe je položená otvorená listová koruna, na ktorej v mieste klenutu spočíva mitra, z ktorej vnútra vpravo vyrastá berla s odvrátenou hlavicou. V erbe sa nachádzajú po stranach na zadných nohách stojace jednorožce smerujúce k strednému hrotu. V ňom je umiestnený vojak so šablou v ruke. V šľachtickom erbe sa v klenote namiesto mitry nachádza holubica s ratolestou v zobáku (obr. 30).⁵⁸

Jozef Karol Zbiskó (Zbiško) (1755 – 1774)

I. typ (obr. 31) – Posledný spišský prepošt používal jeden známy typ pečate. Tá má oválny tvar a veľkosť 20 x 18 mm.⁵⁹ Nachádza sa v nej prepoštov erb sprevádzaný v dolnej časti písmenami. Vpravo dole sú litery: „I C Z“ a vľavo „D K K“ (= *Iosephus Carolus Zbisko / De Kis Kolacsin*).

V pečati Karola Zbiška sa nachádza erb, ktorý sa výrazne lísi od erbov predchádzajúcich prepošťov. Je tvorený oválnym štítom, na ktorom je položená otvorená

56. Rôznymi variantmi rodového erbu sa zaoberajú: NAGY, I.: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblakkal*, kötet 9, s. 401. NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku*, s. 207-208. NOVÁK, J.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku*, s. 103-104. FEDERMAYER, F.: *Trenčianska stolica*, s. 185-187.

57. Pečať z r. 1729 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 24, kr. 197, fasc. 1.

58. Erb publikuje: SIEBMACHER, J.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Pelcz. NAGY, I.: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblakkal*, kötet 9, s. 203.

59. Pečať z r. 1757 je uložená v: ŠALE, f. SASk, odd. 22, kr. 190, fasc. 2.

turnajová prilba, z ktorej po stranach splývajú prikryvadlá. Na ich okrají vpravo je položená mitra a vľavo berla s hlavicou smerujúcou od štítu. Na prilbe sa nachádza listová koruna, na ktorej ako klenot spočíva pelikán. V štite je doprava smerujúci lev na zadných nohách držiaci šablu (obr. 32).⁶⁰ Celá kompozícia je prevýšená klobúkom so šiestimi strapcami na každej strane. Erb zodpovedá základnej koncepcii, ktorú pri tvorbe erbov v tomto období používali uhorskí biskupi a arcibiskupi.

Zhrnutie základných sfragistických údajov k pečatiam spišských prepoštov

Tvar pečate

Pri analýze pečatí spišských prepoštov sme v podstate zistili tri typy tvaru pečatí. Tie zodpovedajú potrebám umiestnenia erbu v pečatnom poli. Najčastejšie ide o oktogonálny a oválny tvar. Oktogonálny tvar bol oblúbený najmä v pečatiach prepoštov 15. a 16. storočia. Pritom nezáležalo na tom, či ide o prsteňovú pečať (Bornemisa), alebo o typárium väčších rozmerov (Stock). V neskoršom období sa s oktogonálnym tvarom stretávame hlavne u menších – prsteňových pečatí (signetov). Tu tento tvar získal značnú oblubu. Oveľa častejší je od 17. storočia oválny tvar pečatí. Tvar oválu už majú pečate všetkých typov, od najväčších typárií, až po pečatné prstene. Okrúhle typárium používali len dvaja prepošti (Horvát, Pethe). V prípade M. Peteho, podoba ale i celá koncepcia už zodpovedá pečatiam najvyšších cirkevných predstaviteľov v krajinе, medzi ktorých z pozície kaločského arcibiskupa tento prelát patril. Všetky spomenuté tvary pečatí korešpondujú s tvarmi novovekých pečatí svetského charakteru.

Rozmery pečate

Veľkosť pečatí sa pohybuje od najväčších 44 mm (Pethe), 33 x 28 mm (Hosuttóty), po najmenšie signety, ktoré mali veľkosť 11 x 10 mm (Báršoň). Väčšina pečatí sa veľkosťou pohybuje v týchto hraniciach.

60. Erb publikuje: SIEBMACHER, *Wappenbuch des Adels von Ungarn*, heslo: Zbiskó v. Kis-Kolacsin. NAGY, I.: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblakkal*, kötet 12, s. 342-343.

Pečatná látka

Vo všetkých prípadoch bol pečatnou látkou pečatný vosk. V najstaršej etape sa ešte stretávame s čiernym a zeleným pečatným voskom (Stock). V novoveku však ide takmer výlučne o červený vosk, resp. španielsky vosk (pečatný lak).

Ochranné prostriedky

U najstarších pečatí 15. a 16. storočia sa ešte často stretávame s umiestňovaním pečate mimo listinu. Teda s typickými privilégiami. V takomto prípade bola pečať umiestnená v ochranej miske z vosku prirodzenej farby a privesená k listine na pergamenovom prúžku alebo hodvábnych nitiach (Stock, Horvát). Už za pôsobenia prepošta J. Horváta však začína dominovať použitie pečate priamo na papierovej listine pod textom. S privesenou pečaťou sa v neskoršom období už nestretávame. Časté bolo použitie papierovej clony. Tá mala za úlohu chrániť pečať pred fyzickým poškodením a predlžiť jej životnosť na dokumente.

Typ pečatného obrazu

Od pôsobenia Jána Stocka ide výlučne o erbové pečate. K návratu starších hagiografických motívov už na Spiši nedošlo.

Legenda pečati

Sledovaná vzorka pečatí sa vyznačuje najrozmanitejšou podobou legendy. Vždy ide o majuskulné písmo – kapitálu sprevádzanú často pri skratkách bodkou za literou, resp. dvojbodkou pri oddeľovaní slov. Jazykom je vo všetkých prípadoch latinčina. Najstručnejšie legendy sa nachádzajú na najmenších pečatiach, spravidla pečatných prsteňoch. Tu sa stretávame buď s iniciálami mena majiteľa (napr. **I P** = *Ioannes Pelcz*), alebo iniciálami mena doplnenými o najdôležitejšie tituly (**S E Q** = *Stanislaus Episcopus Quinque ecclesiae*). V niektorých prípadoch sa okrem mena majiteľa v skratkách vyskytuje aj predikát (**E P D S M E O** = *Emericus Pongrácz de Szent Miklos et Ovar*). V niektorých ojedinelých prípadoch je rozvedenie celého skratkového systému pomerne zložitý problém (**I. L. A. D. Z. A. N. C. S.** = *Ioachimus Luzensky Abbas de Zebegény, Archidiaconus Nitriensis, Canonicus Strigonien-*

siš). Viaceré z takýchto zložitých skratiek sa nám v úplnosti nepodarilo rozšifrovať. Druhú skupinu kruhopisov tvoria texty, ktoré nepoužívajú skratky, ale celé slová (MATTHIAS : TARNOCZI : EPISCOPUS : CHANADIENSIS.).

Záver

Doposiaľ sa podarilo v rozmedzí 2. polovice 15. storočia do vzniku Spišského biskupstva v roku 1776 zistiť 28 typov pečatí patriacich 15 spišským prepoštom (Tab. 1). Je pochopiteľné, že spomínané množstvo zistených pečatí nie je konečné. Nemožno vylúčiť výskyt ďalších pečatí, najmä v archívnych fondoch prijímateľov písomností. Ich hlbší výskum bol však mimo možnosť autora príspevku. Už predstavená vzorka nám však umožňuje vytvoriť si pomerne plastický prehľad o sfragisticke a heraldike prepošťov tejto ustanovizne v novoveku. Na základe predstavených exemplárov pečatí možno už v tejto chvíli načrtiť základné etapy heraldického vývoja prepoštského erbu na Spiši. V najstaršej stredovekej etape sa ešte stretávame s najjednoduchšou podobou erbu, ktorý je tvorený len štítom bez ďalších súčastí. V 16. storočí sa súčasťou erbu stáva aj mitra a to najmä v súvislosti s pozíciou spišských prepošťov ako biskupov diecáz obsadených Turkmi. V 17. storočí sa už stretávame s dvoma rovnocennými spôsobmi zobrazenia erbu. Jednoduchší je tvorený štítom, resp. kartušou, prevýšenou mitrou, spoza ktorej vyrastá biskupská berla (v prípade arcibiskupa aj procesiový kríž). Druhý variant možno nazvať cirkevno-profánný. Ten je tvorený štítom (kartušou), na ktorom sa nachádza prilba s prikrývadlami. Na prilbe je na mieste klenotu položená mitra a za štítom biskupská berla. U posledného zo spišských prepošťov pred vznikom biskupstva sa už stretávame s úplne novým poňatím erbu, ktorý je typický pre biskupov 18. storočia. Tvorí ho úplný šľachtický erb, ktorý je na prikrývadlách sprevádzaný položenou mitrou a berlou. Celý erb je prevýšený klobúkom so šiestimi strapcami na každej strane.

Vo viacerých prípadoch sa na publikovaných pečatiach stretávame s neznámymi (resp. upravenými) variantmi rodových erbov. Práve niektoré lepšie zachované exempláre pečatí v archívoch tejto cirkevnej inštitúcie umožnili korigovať niektoré nepresné blazóny erbov známe z literatúry. Presnosť popisu pečatí je limitovaná prá-

ve kvalitou sfragistického materiálu. Preto je možné, že i vyššie spomínané popisy erbov budú v budúcnosti korigované nálezmi kvalitnejších odtlačkov pečatidel.

THE SEALS OF SPIŠ PROVOSTS
FROM THE SECOND HALF OF THE 15TH CENTURY TO 1776

MIROSLAV GLEJTEK

Slovak sigillography specialists dedicated themselves to study seals in convents and chapters. This was mainly because of the importance of authoritative places (locus credibilis). Several articles were also addressed to seals of ecclesiastic representatives – archbishops and bishops, mainly in Middle Age. Historians paid significantly less attention to seals originated in the Modern Age. Thanks to well-preserved archive materials it is also possible to study seals of Modern Age ecclesiastic institutions like the Chapter of Spiš. By now it was possible to recognise 28 types of seals from the second half of the 15th century up to the origin of Spiš episcopate in 1776. The seals belonged to 15 provosts of Spiš. These seals allow us to create a good overview of sigillography and heraldry of Spiš provosts in Modern Age. The seals presented herein depict basic types of coats of arms of provosts in the Spiš region. In the earliest period, these coats of arms were simple. They only consist of shield without any other components. In the 16th century, mitre was added. Mitre belonged to provosts mainly due to their bishopric status of dioceses occupied by Turks. In the 17th century, two ways of portrayal of coats of arms. The simpler consists of a shield, above which there is a mitre and a crozier behind the mitre. The second type can be called ecclesiastic-secular. It consists of a shield on which there is helm with mantlings. There is a mitre instead of a jewel laid on the helm and a crozier situated behind the shield. The design of coat of arms of the last Spiš provost was fundamentally changed before the origin of episcopate. It consists of a complete noble coat of arms with a mitre, crozier and mantlings. There is a hat with six tassels on each side above the shield. Sometimes there are unknown or adjusted variants of coat of arms on seals of Spiš provosts. Some of the better preserved seals from the Spiš Chapter archives allowed to correct some inaccurate descriptions of the coat of arms known from the literature.

Prehľad zistených pečatí spišských prepošťov (1433 - 1776)

Č.	Meno prepošta	Funkčné obdobie	Typ pečate	
			1. typ	2. typ
1.	Ján Stock	1433 – 1464	Vrtel', 1449	ŠALE, 1450
2.	Gašpar Back	1464 – 1493		
3.	Juraj Mekche	1494 - 1505		
4.	Ladislav Chobát	1505 - 1511		
5.	Ján Horvát	1511 - 1544	Vrtel', 1537	ŠALE, 1543
6.	Stanislav Várallyi	1545 - 1548	ŠALE, b. r.	ŠALE, b. r.
7.	Blasius	1548 - 1560		
8.	Peter Paulinus	1560 - 1561	ŠALE, 1560	ŠALE, 1560
9.	Juraj Bornemisa	1561 - 1584	ŠALE, 1566	
10.	Martin Pethe	1587 - 1605	ŠALE, 1589	BaNr, 1602
11.	Ladislav Hosutoty	1606 - 1648	ŠALE, 1637	ŠALE, 1629
12.	Matej Tarnóci	1648 - 1655	ŠALE, 1649	
13.	Ján Pálfalvai	1655 - 1663	ŠALE, 1656	ŠALE, 1657
14.	Juraj Báršoň	1663 - 1675	ŠALE, 1666	Novák
15.	Joachim Lužinský	1676 - 1681	ŠALE, 1666	
16.	Ondrej Sebestyény	1681 - 1683		
17.	Mikuláš Balogh	1683 - 1689		
18.	Ladislav Matiašovský	1689 - 1696		
19.	Ján Sigrai	1696 - 1718	ŠALE, 1701	
20.	Imrich Pongrác	1718 - 1724	ŠALE, 1719	ŠALE, 1723
21.	Ján Pelc	1725 - 1740	ŠALE, 1729	
22.	František Barkóci	1740 - 1744		
23.	Alexander Mariáši	1745 - 1755		
24.	Jozef Zbiško	1755 - 1774	ŠALE, 1757	

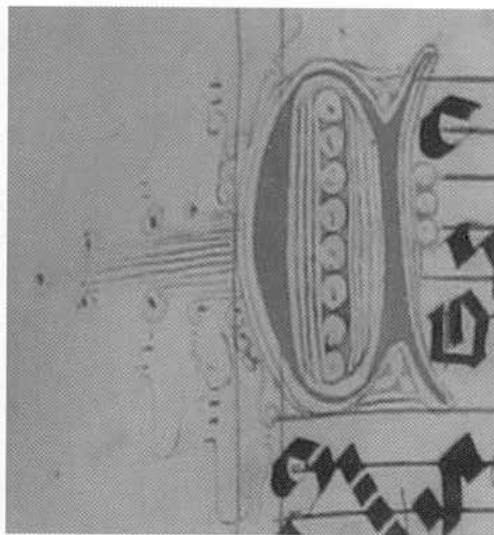
Poznámka

b. r. - bez roku

Novák - podľa poznámkového aparátu

Vrtel' - podľa poznámkového aparátu

Typ pečate		
3. typ	4. typ	5. typ
ŠALE, 1628	ŠALE, 1614	ŠALE, 1633
ŠALE, 1668		

Sp. antifonár: f. 98 – lombarda s fleuronée C-confessor

Sp. antifonár: f. 34v - fleuronée iniciála P-ax

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

PEČATE SPIŠSKÝCH PREPOŠTOV
OD POLOVICE 15. STOROČIA DO ROKU 1776

Miroslav Glejtek

Obr. 1 – J. Stock (II. typ, VRTEL)

Obr. 2 – J. Horvát (I. typ, VRTEL)

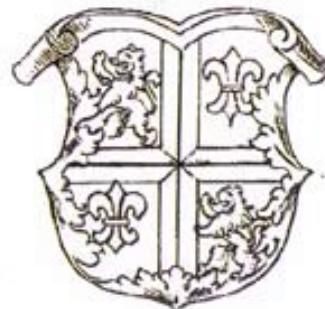
Obr. 3 – J. Horvát (II. typ, ŠALE)

Obr. 4 – Erb rodu Horvát (SIEBMACHER)

Obr. 5 – S. Várralyi (I. typ, ŠALE)

Obr. 6 – Erb. S. Várralyi (SIEBMACHER)

Obr. 7 – *P. Paulinus* (I. typ, ŠALE)

Obr. 8 – *P. Paulinus* (II. typ, ŠALE)

Obr. 9 – *J. Bornemisa* (I. typ, ŠALE)

Obr. 10 – M. Petbe (I. typ, ŠALE)

Obr. 11 – M. Petbe (II. typ, BaNr.)

Obr. 12 – Erb rodu Petbe (SIEBMACHER)

Obr. 13 – L. Hosutoty (I. typ, ŠALE)

Obr. 14 – L. Hosutoty (II. typ, ŠALE)

Obr. 15 – Erb L. Hosutotyho (SIERMACHER)

Obr. 16 – M. Tarnóci (I. typ, ŠALE)

Obr. 17 – J. Pálffalvai (I. typ, ŠALE)

Obr. 18 – Erb redu Pálffalvai (SIEBMACHER)

Obr. 19 – J. Báršoň (I. typ, ŠALE)

Obr. 20 – J. Báršoň (III. typ, ŠALE)

Obr. 21 – Erb rodu Báršoň (SIEBMACHER)

Obr. 22 – J. Lužinský (I. typ, ŠALE)

Obr. 23 – Erb rodu Lužinský (SIEBMACHER)

Obr. 24 – J. Sigrai (I. typ, ŠALE)

Obr. 25 – Erb rodu Sigray (SIEBMACHER)

Obr. 26 – I. Pongrác (I. typ, ŠALE)

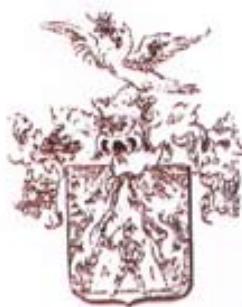
Obr. 27 – I. Pongrác (II. typ, ŠALE)

Obr. 28 – Erb rodu Pongrác (NAGY)

Obr. 29 – J. Pelc (I. typ, ŠALE)

Obr. 30 – Erb rodu Pelc (SIEBMACHER)

Obr. 31 – K. Zbiško (I. typ, ŠALE)

Obr. 32 – Erb K. Zbiška (SIEBMACHER)